

Başlık/ Title: Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde 'Yerli ve Millî'liğin Kavramsal Karşılığı

Yazar/ Author

Tamer KÜTÜKÇÜ

ORCID ID

0000-0003-2102-0337

Bu makaleye atıf için: Tamer Kütükçü, "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde 'Yerli ve Millî'liğin Kavramsal Karşılığı", *KARE*, no. 11 (2021):158-182.

To cite this article: Tamer Kütükçü, "The Conceptual Equivalent of 'Locality and Nationality' in Ömer Seyfettin's Stories", *KARE*, no. 11 (2021): 158-182.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 19 Ekim / October 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 26 Haziran / June 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20 Temmuz / July 2021

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography:Kabul Tarihi /AcceptanceDate : 28Oct 2019

DRJI Directory of ResearchJournalsIndexing: Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Tamer KÜTÜKÇÜ*

ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDE 'YERLİ VE MİLLÎ'LİĞİN KAVRAMSAL
KARŞILIĞI

Özet: Günümüzde yeniden 'siyasi bir değer' hâline gelen 'yerlilik ve millilik', esasen tarihsel süreç içinde zaman zaman gündemde olan ve bu açıdan ele alındığında bir sürerlilik de teşkil eden kavramdır. Bununla beraber, 'yerlilik ve milliliğin' kavramsal karşılıklarının ve tanımını belirleyen paradigmanın dönemden döneme farklılık gösterdiğini, dolayısıyla da sabit, genellenebilir, tek bir 'yerlilik ve millilik' kavramından söz edilemeyeceğini belirtmek gerekir. Bu makalede, hikâyelerinden hareketle, Ömer Seyfettin'in 'yerlilik ve millilik' değerlendirmesini nelerin ölçütlediği sorusuna bir yanıt aranmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Hikâye, Yerlilik, Millilik

THE CONCEPTUAL EQUIVALENT OF 'LOCALITY AND NATIONALITY'IN ÖMER
SEYFETTİN'S STORIES

Abstract: The concept of 'locality and nationality', which has become a 'political value' again today, is actually a persistent concept that is on the agenda from time to time. However, the conceptual equivalents and paradigms that determine the definition of 'locality and nationality' are different, period to period. Hence, there is no single 'locality and nationality' concept that can be generalized. "What is 'locality and nationality' according to Ömer Seyfettin? What determines his evaluation?" Here in this article, answers to these questions will be sought on their stories

Keywords: Ömer Seyfettin, Story, Locality, Nationality

* Öğretim. Gör., Sabancı Üniversitesi/İSTANBUL, email: tamer@sabanciuniv.edu.tr, ORCID: 0000 0003 2102 0337

Giriş

'Yerlilik ve millîlik', toplumbilimin, siyasal bilimlerin, ideoloji çalışmalarının en temel kavramlarından biridir. Bununla beraber, belli/mutlak bir tanıma oturtulması en zor kavramlardan birine karşılık gelir. Bunun sebebi, kuşkusuz, kavramın tarihsel süreç içinde toplumsal-siyasal dinamiklere bağlı olarak esasen farklı 'görünümler' elde etmiş olması, içeriğinin söz konusu dinamikler neticesinde yeniden yeniden biçimlenmesidir.

Bu makalede, öncelikle kavramın söz konusu 'çeşitliliğinin' gösterimi adına, tarihsel süreçteki görünümlerinden kimi aktarımlar ortaya konulacak; daha sonra bu tablo içinde ilgili kavramın Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki karşılığının ne olduğu, hikâyelerden temsillerle tanımlanmaya çalışılacaktır. Sonuç kısmında ise, elde edilen bulgular neticesinde söz konusu kavramın Ömer Seyfettin hikâyeleri itibariyle nasıl alımlanması gerektiği üzerine bir değerlendirme yer alacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 'yerlilik ve millîlik' olgusu, tarihsel süreçte birbirine zaman zaman yakınlaşan, zaman zaman uzaklaşan 'kavramsal alanlara' sahipti. Nitekim Osmanlı'da daha ziyade padişah iradesine ve imparatorluk bünyesine sadık kalmakla ölçümlenen bir olguydu 'yerli ve millî' olmak; bunun haricinde, -en azından 19. yy.'a kadar- sözgelimi etnik ya da dilsel açıdan bir birliği içermiyordu. Bir başka deyişle, Sofyalı bir Bulgar'ın kendisini Bulgar olarak tanımlaması ve Bulgarca konuşması, padişah iradesine bağlılığı ve imparatorluk bünyesine sadakati sürdüğü müddetçe ne siyasal erk ne de halk/tebaa nazarında, 'yerli ve millî olmaya' aykırı bir durum değildi. Buna karşın, Avrupa'da, Sanayi Devrimi sonrası toplumlarında yerlilik ve millîlik, yine bir 'değer' olarak biçimlenirken; ölçütleri milletlerin kendi (ya da paydaşlarının) çıkarlarını gözetmek ve bu bağlamda bir duyarlılığa sahip olmak ekseninde tezahür etti. Bu açıdan, sözgelimi ittifak halinde bulunan bir başka devletin bir ürününü, öncelikli olarak tercih etmek, aslında yerli ve millî bir duyarlılıktan uzak olmayan bir tutumdur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı senelerinde ise, 'etnisiteye' ve 'coğrafyaya' bağlı bir birlik duygusu gelişirken; yine ittifaka dayalı olguların varlığı ve bunların 'yerlilik ve millîlik' kavramıyla buluşma alanları gözden kaçırılmamalıdır. Bunun en bariz bir örneği olarak, Birinci Dünya Savaşı senelerinde millî savunma faaliyetleri ve bizatihi Türk ordusu içinde Alman generallerinin ya da üst düzey komutanlarının mevcudiyeti, söz konusu dönem itibariyle 'gayr-i millî' ya da 'gayr-i yerel' bir durum olarak algılanmak suretiyle gerçekte ne yadırganmış, ne de olumsuzlanmıştır.

Günümüzde ise yerli ve millîlik, özellikle 2010'lardan sonra yavaş yavaş gelişen siyasal ve sosyal bir olgu olarak, daha ziyade, söz konusu yılların öncesinde çok hızlı bir biçimde yapılanan küreselleşmeciliğe karşı bir tür 'kapanma' ve hemen her türden 'kendi değerini' koruma biçiminde tezahür etmektedir.

Bu makalenin konusu ise, hikâyeleri itibariyle Ömer Seyfettin'in bu tablo içinde nasıl bir noktada yer aldığıdır. Dolayısıyla Ömer Seyfettin, hikâyelerinde 'yerlilik ve millîlik' olgusunu nasıl alımlamakta, bu kavramların teşekkülü için neleri elzem görmekte ve bu bağlamda hangi eylemleri telkin etmektedir? Makalede bu soruya bir cevap aranacaktır.

1. "Türklük Bilincine" Sahip Olmak

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde 'bireyin, ırkına içkin kimliğinin ayırıcılığı' olarak tezahür eder. Bu, kuşkusuz, en açık ifadesi ile bir 'Türklük bilincidir'. "Hürriyet Bayrakları"nda hikâyenin sonu itibariyle okura yaşatılan 'okursal şok', aslında tam da bu bağlamda etkin kılınmıştır. Gerçi hikâyede anlatıcı-kahraman, Osmanlıcılığı savunan zabiti çeşitli mantıksal ve olgusal gerekçelerle ikna etmeye çalışırken, okuru da hikâyenin finalinde olacaklara bir bakıma hazırlar. Ancak netice, okur adına, yine de sarsıcıdır. 1908 İhtilali'ne Bulgar köylülerin de sevinmelerini uman ve bu bağlamda köylülerin avlularına al bayraklar asmış olduklarını zanneden zabitin sanısının aksine, Bulgar köylüsü ne kutlama ne de al bayrağı asmak derdinde hiç olmayıp sadece uzaktan bayrak gibi görünen kırmızı biberleri kurutmakla meşguldür. Millî bilincin hayli uzağında olan zabitin içine düşürüldüğü bu 'bilinçsizlikten mülhem acizleşme hâli ve zavallılık durumu', kuşkusuz okurda söz konusu anlatı kişisine yönelik sadece bir acınma ya da yazıklanma hissi bırakır niteliktedir. Okur, anlatıda oluşturulan bu duygu alanı ile, zabitin durumuna düşmekten âdeta men edilmiştir. Yazarın metinsel ereği de son kertede bu olsa gerektir.

'Türklük bilincinden yoksunluk hâline' güçlü bir kınama, "Primo Türk Çocuğu" adlı hikâyede de gözlenir. Öyle ki, "Renksiz Türkler" nitelemesiyle ele alınan bu Türklük bilincinden mahrum kitle, anlatının otoriteli kişisi Kenan'ın gittikçe şiddetlenen zihinsel eleştirisine maruz kalır:

Ve bu memlekette kendisi gibi tarihinin büyüklüğünü, mazisinin şerefini, dedelerinin şanını bilmeyen, inkâr eden, millîyetinden utanan ne kadar Avrupalılaştırmış renksiz vardı."¹

(...)

¹ Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 373.

"Tüccar kâtipleri, mağaza memurları, kendi kendilerine hayali bir ehemmiyet veren tatlı su Frenkleri, hâsılı bütün bu renksiz ve Türklüğe düşman güruh, seviniyordu.²

Alıntılanan bu bölümde her ne kadar bir kimliğin somut bir biçimde tanımlanması söz konusu değilse de, ilgili söylem alanı ayrıntılara dikkat edilerek okunduğunda, eleştirilere hedef olan kitleyi daha ziyade 'kimlik bilincinden yoksun Türklerin' oluşturduğu açıktır. Öyle ki, alıntının ilk bölümünde yer alan "tarihinin büyüklüğünü", "mazisinin şerefini", "dedelerinin şanını" ifadelerinin geleneksel Türk tarih söylem(ler)inden izler taşıdığı ortadadır ve dolayısıyla burada bahsedilen 'Avrupalılaştırmış renksizlerin' doğrudan Türklerin bazıları olduğu kesindir. Öte yandan anlatının ikinci kısmında mevcut "(dikkat edilecek olursa, Türk'e değil) Türklüğe düşman" tabirinin de, bir tâbiyet değil bir ideoloji reddini ortaya koyduğu için (Türk kimliğinden olmayanların 'Türklük ideolojisine' eğilimli olmasını beklemek anlamsız olurdu zira) yine bizatihi kimi Türklere yönelik bir eleştiriyi içinde barındırdığı ortadadır. Üstelik, Türklük bilincinden yoksun oluş, bu noktada, ilk hikâyedeki durumdan farklı olarak, yalnızca 'gafletten dolayı acizleşme' hâli ile yer almamakta, aksine 'bilinçli bir tercih' dâhilinde değerlendirilmekte, dolayısıyla bu kişilerin esasen bir 'ihanet' tavrı içinde oldukları ima edilmekte, böylelikle kendilerine yönelik eleştiri de şiddetlenmektedir.

"Beyaz Lale" hikâyesinde ise 'Türklük bilincinin yoksunluğu' ve bu durumun sorunlu yanı, ilginç ve biraz da beklenmedik bir biçimde, Bulgar kumandan Radko'nun sesinde gündeme gelir:

'Kavmiyet, milliyet' diye bir şey olduğunu Türklerin sözde en büyük adamı olan Mithad Paşa bile bilmiyordu. İlk Bulgar ihtilallerindeki kavmi iştiyaka, millî manaya akıl erdiremiyor, bu yüce hareketi ekonomik sıkıntılar gibi şeylere bağlayarak Anadolu'nun parasıyla bizim topraklarımızı imara, caddeler, mektepler, kiliseler açmaya çalışıyordu. Hâlbuki bizim en küçük bir köy hocamız bile etnografya konusunu bilir.³

Türklerde bu millî bilincin, ülküdaşlığın yoksunluğu, "Tuhaf Bir Zulüm"de de, yine bir yabancıнын sesinde yer bulur. Anlatı kişilerinden Kepazef, anlatıcı-kahramanın kendisine 'nasyonalist' olarak tanıtılması üzerine bir an bile tereddüt etmeksizin şu tepkiyi verir: "Haydi bre oğlan! Eğleniyor musun? Türk'ten ne sosyalist olur ne nasyonalist."⁴

² age., s.378.

³ Ömer Seyfettin, "Beyaz Lale", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 433.

⁴ Ömer Seyfettin, "Tuhaf Bir Zulüm", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 818.

Bu noktada şu soruyu sormak, elzem hâle gelmektedir: Yazar, niçin erekteki söylemi bu örneklerde ‘düşmanın’ sesi üzerinde yapılandırmayı tercih etmiştir?

Bu bağlamda, söz konusu dönem itibarıyla, egemen söylemin ‘milliyetçilik ve Türkçülük’ karşısında ‘imparatorluk ve Osmanlıcılık’ düşüncesini savunduğunu, ‘muhalif’ bir görüş olarak Türkçü düşüncüyü ötelediğini, baskıladığını hatırlamak gerekir. Bir başka ifade ile, sarayın değerlendirmesinde Türklük bilinci o yıllarda bir bakıma ‘sorunlu olanın’, ‘tehlikeli olanın’, ‘gayr-i meşru olanın’ alanında konuşlanmış oluyordu. Oysa dışarıdan/yabancı bir ‘göz’, sarayın bu politikasında noksanlıklar, gaflet ve yanılığalar görüyor; bunu kendince ancak bir alaysama konusu olarak değerlendiriyordu. (Öyle ki Mithad Paşa, bu sonuç vermeyen çabalarıyla, attığı her adımda daha da acizleşirken; bir taraftan da meseleye vâkıf, dıştan bir ‘gözün’ nazarında gülünç bir duruma düşmekten kurtulamıyordu.) Radko’nun sesi üzerinden kazanılan söylemle, gerçekte yine Pan-Osmanlıcılık düşüncüyü ‘hafifseyen’, onun bileşenleriyle bir bakıma ‘dalga geçen’ bir değerlendirmenin inşa edildiği açıktır.

Oysa, Ömer Seyfettin’e göre söz konusu millî bilinç, bizden başka, diğer milletlerin neredeyse tamamında vardır. (Bu olgusallık da, hiç kuşkusuz, bizde ‘bir millî bilinç olmaması’ hâlini daha bir nâkısılık içinde tanımlar ve millî bilincin inşası lüzumunu hem zaruri, hem ivedi kılar.) Nitekim “Beyaz Lale” hikâyesinde Binbaşı Radko’yu, hikâye anlatıcısı şöyle betimler:

Çok zengin olduğundan paranın onca önemi yoktu. Bütün ruhu, bütün mevcudiyeti mefkûresinde toplanmış, mefkûresinde birikmişti: Büyük Bulgaristan İmparatorluğu... (...) Az lakırdı söyler, sık ve siyah kaşlarının altında asla kırpmadığı iri, parlak, sabit ve siyah gözlerini hep önüne diker, sanki hep önündeki Tuna’dan Korent’e, Boğaziçi’nden Drac’a kadar yeşil Bulgar rengine boyanmış hayali bir haritayı tetkik ederdi.⁵

Buradaki anlatım özelliği de kayda değerdir: Öyle ki, bu fikirler niçin doğrudan Radko’nun sesinde dile getirilmeyip, ‘anlatıcının Radko’nun zihnine odaklanması’, yani bir tür ‘deşifreye’ ile su yüzüne çıkarılmaktadır? Yazar burada ‘buz dağının görünen yüzünün ardını’ kovuşturma derindedir. Nitekim Radko’nun öz söylemlerinin yanı sıra, onun bilincine odaklanabilme yetisine sahip bir özne, aslında orada çok daha güçlü bir millî duruş ve buna bağlı emellere şahitlik etmektedir. Söz konusu anlatım özelliği ile, yazarın, ‘millî bilincin bizden gayrıları noktasında görünenin de ötesinde nasıl egemen bir alan kurduğu’ noktasına bir ihtar arzusu taşır.

⁵ Ömer Seyfettin, “Beyaz Lale”, s. 427-428.

“Primo Türk Çocuğu” adlı hikâyede, İtalyan asıllı Mösyö Vitalis'te de bu bilinç vardır. Öyle ki Kenan'a kızını verir ama doğacak çocuklarına İtalyanca isimler konulmasını ve onların birer İtalyan gibi eğitilmelerini de şart koşar.⁶ Hatta 'millî varlığa' bir risk teşkil ettiğini düşündüğü için, çocukların Türk akrabalarıyla görüşmelerini yasaklayacak kadar da 'tedbiri' ileri boyuta taşır. İnci Enginün, 'yerli ve millî' olmak noktasında bu denli önemsenen Türklük bilincini, 'dönemsel bir gelişmenin, oluşumun, dolayısıyla gerçekliğin ayırdına varılması' ile ilintilendirir ve bu bağlamda şunları kaydeder:

Bu gerçekçilik, Ömer Seyfeddin'e bir ideal, o günün tabiriyle bir mefkûre vermiştir: Türkçülük. Yıkılış hâlindeki Osmanlı devletinin mozaik yapısında Türklük için yegâne kurtuluş yolu Türklük şuurunun uyanması, kendi millî varlığına sahip çıkmasıdır.⁷

İnci Enginün'ün bu değerlendirmesi son derece geçerli bir zeminde konumlanmaktadır. Gerçekten de, dünya değerlerinin 'etnisite' temelinde oluştuğu söz konusu yıllarda, millî bir bilincin dışındaki tüm seçenekler sonuçsuzluğa mahkûmdur. Bu açıdan, Türkçülük fikrinin Osmanlı'nın çözülme ve dağılma sürecini hızlandırdığı yönündeki tezler de esasen temellendirilebilir olmaktan uzaktır. Nitekim Türkçülük düşüncesi bu coğrafyada hiç ortaya çıkmamış olsa dahi, parçalanma ve yok oluş, imparatorluğun gündemine olacaktı. Siyasi gelişmeler bu kaçınılmazlığı ortaya koyuyordu.

2. Emperyalizmin Vahşi Yüzüne Karşı Her Zaman Teyakkuz Hâlinde Olmak

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde, 'yerli ve millî' olmanın bir gereği olarak, Batı emperyalizminin farkında olmanın ve bu emperyalizmin vahşi yüzüne karşı her zaman bir teyakkuz hâlinde bulunmanın da, diğer bir ölçütleme teşkil ettiği görülür. Bu anlamda kendi millî bilincini edinmiş olmak kadar, emperyalizm olgusunun yıkıcı-yok edici faaliyetlerinin ayırdında olmak da aynı derecede hayatidir. Yazarın “Primo Türk Çocuğu”nda bu minvalde, 'klasik bir hikâye anlatımından ayrılan ve hayli didaktik bir söylem dâhilinde konumlanarak ideolojik gücünü bu bağlamda arttıran bir temsil' dikkat çeker:

İngiltere Hindistan'ın kanını emiyor, bütün hazinelerini Avrupa'ya taşıyor, iki yüz doksan beş milyon insanı hizmetçi hayvanlar, yani at ve eşek gibi her haktan mahrum, kendi hesabına çalıştırıyor; Rusya Türk yurdunu akla gelmez

⁶ Ahmet Koçak, “Savaşın Gölgesinde Yazılan Hikâyeler: Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Savaşın Yansımaları”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Bahar (2015), s. 641.

⁷ İnci Enginün, “Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1985, s. 39.

gaddarlıklarla çiğniyor; İngiltere ile, üç bin senedir yaşayan kadim bir milleti, viran olan İran'ı haritadan silmek, yeryüzünden kaldırmak için ittifak ediyorlardı.⁸

(...)

Rumlar, "Megalo idealarını", yani büyük emellerini takip ederek binlerce ölü bırakıyor, Türk topraklarının üzerine sıçrayarak nutuklar söylüyorlar, "Elenizm" için daha ileri gitmeye yemin ediyorlar; Bulgarlar "Naşi, naşi, Çarigrad naşi" yani "İstanbul bizim olacak, İstanbul bizimdir" diye sevinerek ateşe atılıyorlardı."⁹

Öte yandan benzeri bir vurgunun, "Beyaz Lale"de, Binbaşı Radko'nun sesinde, âdeta bir tür 'emperyalizm itirafnamesi' şeklinde tezahür ettiği görülür:

Sonra işte Çin seferi. Oraya hem Alman, hem Fransız, hem İngiliz, hem Rus bölükleri gitmişti. Ne yaptılar? Hep yağma, hep katliam... O kadar ki, resmen ordunun arkasından bir sürü Yahudi geliyor, bu Avrupalıların yağma ettiği şeyleri satın alıyordu, medeni Avrupalılar evleri boşaltıyor, mabetleri yıkıyorlar, binlerce yıl yerlerinde uzun, vakasız asırların geçtiğini görmüş, rahat rahat uyuyan tunç putları kırıyorlar, arkadan gelen Yahudilere satıyorlardı. Bu sefer esnasında Avrupa ipekli kumaşla dolmuştu. Altına, gümüşe dair, yürüdükleri yerde hiçbir şey bırakmadılar. Pekin ile civarında kız oğlan kız kalmadı. İstila muharebesi edilmediği hâlde kendilerini hiç müdafaa etmeyen zararsız ahali süngüleniyor; asker, süngülemekten yorulup şikâyet edince, bu ömründe eline silah almamış kör bir tavuk kadar korkak ahalinin nehirlere atılıp boğulması için emirler veriliyordu. Bu sefere iştirak eden bütün askerlere, yağma edilen şeyler payından yüzer frank verildi. Sonra İtalyanlar... Uzağa gitmeye hacet yok. Bunlar daha geçen gün Trablus vahasını nasıl birkaç saat içinde temizleyivermişlerdi.¹⁰

Bu noktada 'anlatımsal gerçeklikle' uyumsuzluk ortaya koyan iki husus dikkat çekicidir. Birincisi, söylem alanının hayli uzun tutuluşudur. Bir öznenin, tiratta bulunur gibi, uzun süreli konuşması, olguya dayalı 'gerçekliği' zedelese de; okurun âdeta üzerine çöken bu yoğun ve yıldırıcı söz alanı, 'emperyalistlerin zulümlerini daha katlanılmaz kılabilecek bir anlatı atmosferi' yaratabilmesi bakımından işlevseldir.

İkinci husus ise, 'konuşan özne' – 'söylem' arasındaki kakofonidir. Öyle ki, kendisi de aslen bu empayalist gürüha mensup olduğu hâlde birinin, bu türden bir söylem içinde bulunmasının eğretiliği ortadadır. Peki, neden böyle ilk bakışta anlatımsal gerçekliğe ket vurabilecek bir yapı kurulmuştur? Öyle anlaşılıyor ki bu temsil, "bir emperyalist elbette bunları söylemez, ama kurmaca evreninde onun iradesine el konularak tamamen zihnindekini dışa vurduğu bir konuşma temin edilebilse idi, anlatıya yansıyacak olanlar

⁸ Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu", s. 371.

⁹ age., s. 405.

¹⁰ Ömer Seyfettin, "Beyaz Lale", s. 435.

herhâlde tam da bunlardı" türünden bir söylemin yapılandırılmasını olası kılmak içindir ve bu açıdan hiç de işlevsiz değildir.

"Piç" adlı hikâyede ise, emperyalizmin 'imparatorluk' olgusundan nasıl daha ayrı ve kıyaslanamaz ölçüde tehlikeli olduğunu, bu bakımdan ona karşı daimi bir savunma güdüsünün zarureti ifade eden bir söylem alanı yer alır:

Necip Araplık, yükselmek isteyen Türklüğün o kuvvetli ve mukaddes kanadı, orada kendi vatanında esirden başka bir şey değildir. Türklerin çekilmesiyle beraber hain ve zehirli bir çekirge bulutu gibi oraya üşüşen Avrupalılar, bu zavallı İslam memleketinin bütün hayat damarlarını ellerine geçirmişler, doymak bilmez kudurmuş bir açlıkla, azgın bir hırsla din kardeşlerimizin kanlarını emip dururlar... Bütün servet, bütün kuvvet, bütün mutluluk onlarındır...¹¹

Özellikle meselenin ekonomik sömürü boyutu dikkate alındığında, emperyalizmin imparatorlukların hikâyesinden ayrılan ve yazarın da altını çizdiği gibi pek çok açıdan çok daha sorunlu ilhak alanlarına açılan tarafları ortadadır.

3. Uluslararası Siyasî Çekişmelerden Halkların da Azade Kalamayacağı Bilincine Vâkıf Olmak

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde 'yerlilik ve millîlik' bilincine dolayımlanan dikkat çekici bir unsur da, yazarın uluslararası siyasi çekişmelerin yalnız devletleri bağlayan bir husus olmadığı yönündeki değerlendirmesidir. Öyle ki, bir eserinde "milletler dostumuzdur, devletler düşmanımız" diyen Halide Edib'in aksine, Ömer Seyfettin bu uluslararası gerilim girdabında, halkların da bu gerilimden kendilerini azade tut(a)amayacakları kanaatini taşır gibidir ve hikâyeleri bu kanaatini örnekleyen sahnelemelerle doludur.

"Hürriyet Bayrakları"da anlatıcı-kahramanla zabite hayli hasmane davranan Bulgar köylüsü, sıradan, sivil halktan biridir. Öte yandan "Beyaz Lale"de, bozguna uğrayan Türk askerlerinin ardından şiddet ve tahkirde bulunanlar, yalnız Yunan ordusu mensupları değil, doğrudan Rum çocuklarıdır:

Rum çocukları, bu müthiş afacanlar, beşikten beri ruhlarına akıtılan düşmanlığı meydana vurmak için tam fırsatı bulmuşlardı.

Ellerini burunlarına boru çalar gibi götürerek kümeler arasında geçit resmi yapıyorlar, eğleniyorlar ve onlardan biraz uzaklaşınca arkalarına dönerek "Kopsi ha Keranadis Türkos... Okso... Okso... Okso..." diye haykırıyorlardı...¹²

¹¹ Ömer Seyfettin, "Piç", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 237.

¹² Ömer Seyfettin, "Beyaz Lale", s. 426-427.

“Mehdi”de kompartımana sonradan gelen –aslen yine sivil bir Avrupalı olan Mösyö, kompartımandakilerin Türk olduklarını anlar anlamaz, bambaşka bir kisveye bürünür ve içindeki tüm öfkeyi kusar:

Yolcu mösyö, sigarasının küllerini üzerimize fırlatıyor, tükürüyor, sonra avazı çıktığı kadar Bizans İmparatoru ve Yunanistan Kralı XII'inci Konstantin için bestelenmiş Fransızca bir şarkıyı haykırıyordu.¹³

“Bir Çocuk Aleko” hikâyesinde, Gelibolu taraflarındaki Rum köylülerin duruşları da, çok farklı değildir. Üstelik bu örnekte, devletler arası çekişmelerin halkların üzerindeki öfke ve nefret tezahürlerinin de aynı düzeyde olmadığına bir hatırlatma yer alır. Öyle ki, Türk halkında bu tezahür hayli sınırlı iken, Rum köylüleri için durum farklı bir boyuttadır:

Küçük Ali, hiç kıılmıdamadan onların yaklaşımlarına baktı. Bunlar şüphesiz geriye gönderilen bir köy halkı idi. Kendi köyünde komşu Rumların arasında büyüdüğü için çok iyi Rumca bilirdi. “Bunların arasına katılıp Malkara'ya kadar gidemez miyim?” diye düşündü. Fakat onlar, yanlarında Türk istemezler, bir Türk'e ekmek değil, bir damla su bile vermezlerdi.¹⁴

(...)

“Gelibolu'daki ustam Türk'tü” diyordu. Her sabah kilisede Türklerin perişan olması için dua edilirdi. İhtiyar, genç; bütün köy halkının her sabah bu duaları can ü yürekten tekrarlayışları, sanki Ali'yi derin bir uykudan uyandırıyor. Köydeki hocanın “Hıristiyanlar da Allah'ın kuludur, onlara fenalık etmek, Müslümanlara fenalık etmekten daha günahtır” diye vaaz ettiğini hatırlıyor, “Acaba yanlış mı aklımda kaldı?” şüphesine düşüyordu. Pazar günleri kilisenin avlusu ağzına kadar dolardı. Efendisiyle, eski papaz muharebeye dair köylüye havadisler verirler, Türklerin kış geçmeden bozulacağını, bu sefer İstanbul'un mutlaka alınacağını, ne kadar Türk varsa bir tane kalmamak üzere kesileceğini yana yakıla söylerlerdi.¹⁵

Tüm bu örneklerde dikkat çekici husus, halktan/sivil öznelerin gerçekte ellerinde ne siyasi ne de askeri bir güç bulunmadığı ve aslında erk noktasında muhataplarından çok bariz bir biçimde daha zayıf bir konumda oldukları hâlde, öfke ve nefretlerini ortaya koymada en küçük bir çekince göstermemeleridir. Öyle ki, ilk örnekte Osmanlı hudutları içinde bir Bulgar köylüsü, karşısında iki kişi (üstelik biri asker) olduğu hâlde pervasız ve küstah bir tavır takınmakta; ikinci örnekte Rum çocuklar küçük oluşlarının ve fiziksel açıdan dezavantajlı durumlarını umursamadan rahatlıkla Türklerle dalga geçmekte; keza üçüncü örnekte kompartımanda beş Türk'ün arasında yalnız olduğu hâlde Mösyö karşısındakileri umarsızca tahkir

¹³ Ömer Seyfettin, “Mehdi”, *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 347.

¹⁴ Ömer Seyfettin, “Bir Çocuk Aleko”, *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 1380.

¹⁵ age., s. 1383.

etmekte, son örnekte yine Rum köylüleri aslen ekalliyet konumunda oldukları hâlde âdeta egemen unsur tavrıyla muktedir bir tutum sergilemektedirler. Bu kurgu ayrıntısının, bir taraftan halktan/sivil kişilerin de siyasi gerilimlerden azade olmadıkları tezini berkitirken, söz konusu kişilerin bu gerilim ve öfkelerini cüretkârca ortaya koyma noktasına geldiklerinin ihtarını taşıdığı ileri sürmek olasıdır.

4. 'Türkçülük' – 'İslamcılık' Ekseninde/Diyalektiğinde, Merkezi 'Türkçülük' Üzerinde Yapılandırma

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde 'yerlilik ve millîlik' ölçütlemelerinde dikkate değer nokta, 'Türkçülük' – 'İslamcılık' ekseninde anlatılarda bir söylem hiyerarşisi alanı teşekkül ettirilerek, merkezin 'Türkçülük' üzerinde temellendirilmesi yönündeki belirlenimlerdir. Bu noktada, bir inanç sistemi olarak İslam'a bir muhalefet ya da karşıtlıktan söz edilmesi mevzubahis değilse de, siyasal/ideolojik düzlemdeki bir İslamcılığın aynı oranda sahiplenildiğini söylemek zordur; aksine, hiyerarşik bir yapı kurularak Türklük ve Türkçülüğün açık bir biçimde ön safhada değerlendirildiği görülür. Bu bağlamda kimi hikâyelerde İslam'ın özünün değil ama sosyal-siyasal yaşantıdaki karşılığının ciddi bir biçimde sorgulamaya açıldığı gözlenir. Bu husus, özellikle "Mehdi" hikâyesinde çok uzun boylu olarak ele alınmıştır. Hikâyede tren yolculuğu yapan aynı kompartımandaki beş kişiden biri olan 'Şişman Adam'ın bir manifesto niteliğindeki uzun tiradı, ilgili bağlamı hayli açılar:

Dinler bir kâinatı yıkar, yerine, ikinci bir kâinat kurar. Fertlerin bütün hareketlerindeki esasları kımlıdanan, sosyolojide büyük hatlarını çizen, dindir. İslamlık ise fertlerindeki cemaat ve milliyet eğilimlerini bozarak hepsini karanlık bir taassubun görmez körlüğü içinde yaşatır. Sözüme şahit, işte bütün dünya yüzündeki Müslümanlık... Yüz milyonlarca Müslüman ve bizim milletimiz olan elli milyon Türk, hâlâ on üç - on dört asır evvelki hurafeler ve efsanelerle çırpınıyor. Rusya'daki Türkler, Bosna-Hersek, Rumeli, Hive, Buhara, Acemistan, Türkistan, Afganistan, Bulucistan, Hindistan, Mısır, Trablus, Sudan, Tunus, Cezayir, Fas, Sahra-yı Kebir, Zengibar, Cava, Somali, Sumatra... Daha sayayım mı? Hâsılı bütün İslamlık bugün gelişmiş, kuvvetlenmiş, ilerlemiş Hristiyan milletlerin boyunduruğu altında... Yalnız bizim Türkiye'nin yalancıkta bir bağımsızlığı var. Ama ne bağımsızlık... Gümrüklerine on para zam edemez. Düşmanlarıyla rahat bir anlaşma yapamaz. Başkentteki Hristiyan okullarının içine giremez. Kısacası İslam tarihinde okuduğumuz yüz şu kadar İslam hükümetinin mahvına sebep olan faktörler hâlâ Türkiye'de duruyor. Aynı kanunlar, aynı şeylere tesir edince neticeler de aynı olur. O hâlde Türkiye'nin de diğer Müslüman hükümetleri gibi mahvolacağı, tarihten namı silineceği ve biz Türklerin de bütün Müslümanlar gibi yakında İstanbul'u alacak olan Hristiyan

efendilerimize sadakatle dua ederek hayatımızı diğer dindaşlarımız gibi miskin miskin taassup, cehalet ve rezalet içinde geçireceğimiz muhakkak...¹⁶

Alıntılanan bu bölümde, İslam'ın sosyal-siyasal pratiklerine yönelik, açıklamaya çok da gerek bırakmayan sarihlikteki 'sorgulayıcı söylemin' varlığı ortadadır. Aynı hikâyede, toplumda beklenen 'mehdi'ye karşı Hoca'nın yanıtı da şöyledir:

Evet, bütün kavimlerin kendilerine özgü hâdileri vardır. Onları hidayete eriştirir. Mesela Bosna-Hersek'teki Müslümanları halife gidip kurtaramaz. Onlar çalışırlar, içlerinden bir fedakâr, birçok fedakâr çıkar. Silaha sarılırlar. Esirlikten kurtulan Hıristiyan milletlerin kurtarıcılarını taklit ederler. Cezayir'dekiler, Fas'takiler, Tunus'takiler, Sudan'dakiler, hatta Mısır'dakiler de öyle... Başka yerlerdeki de öyle... Kendi içlerinden, kendi kavimlerinden kurtarıcı hâdiler yetişecek. Mensup oldukları kavmin başına geçecekler.¹⁷

Dolayısıyla Hoca'ya göre, eğer dinî bir kurtarıcı gelecekse, bu o milletin içinden çıkacaktır. Bu, İslami bir öğretiyi yeniden kuran (Mehdi kavramının İslami öğretilerdeki karşılığı böyle değildir zira), söz konusu yerleşik 'bilgiden' arınmayı ve yerine 'Türkçü – milliyetçi' bir çizgiden menkûl yeni bir algının ikamesini öngören bir tavidir. Bu açıdan düşünüldüğünde, 'ideolojik olarak esasen neyin üzerinde temellendiği açık' bir düzenlemeyi ifşa eder.

'İslam'ı siyasal/ideolojik düzlemde Türk kimliği üzerinde yapılandırma' örnekleri, yazarın başka hikâyelerinde de gözlenir. "Çanakkale'den Sonra" adlı hikâyede kahraman, 'hararetini hissedemediği, lisanından ve duasından bir şey anlamadığı müphem bir dini'¹⁸ olduğunu söyler. İman bir emeldir, ancak ona millî bir hüviyet verilmediği müddetçe hükmü noksanlığa gebedir, yavan ve boşlukludur. Öte yandan, "İlk Namaz"da annesi Ömer'den duayı ezberlenmiş sözlerle değil, gönülden ve Türkçe etmesini ister.¹⁹

Zaten İslam'ın (özü değil belki ama) sosyal pratikleri içinde konuşlanmış hâldeki pek çok şeyin, aslında taassup ve hurafe olduğu inancı da hikâyelerde sıklıkla ortaya çıkan bir unsurdur. Bu da bir 'sosyal ideoloji' olarak kabullenilmesi noktasında İslam'ı sorunlu alanlara sürükler. "Tuhaf Bir Zulüm"de, Kepazef şu kanaatini dillendirir: "Türklerde hiçbir şey, hiçbir fikir, hiçbir ideal yoktur. Yalnız bir şey vardır: Taassup."²⁰ Nitekim bundan yararlanan Kepazef, domuzları Türklerin yaşadıkları yerlere salmak

¹⁶ Ömer Seyfettin, "Mehdi", s. 343.

¹⁷ age., s. 345.

¹⁸ Ömer Seyfettin, "Çanakkale'den Sonra", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 487.

¹⁹ Ömer Seyfettin, "İlk Namaz", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 59-60.

²⁰ Ömer Seyfettin, "Tuhaf Bir Zulüm", s. 818.

suretiyle, onların göç etmelerini kansız bir biçimde temin etmiş olur. Durumdan zararlı çıkan, mağdur ve mağlup olan Türklerdir. Buna sebep ise, İslam'ın (maalesef sosyal pratikleri ile dinamiklerinden hiç de azade olmayan) sosyal taassubudur. Zira, her ne kadar *Kuran*'da 'domuz bulunan yerlerin terkine' ilişkin herhangi bir ayet söz konusu değilse de, dolayısıyla mevzubahis sosyal tavır doğrudan İslam'ın özü ile ilişkilendirilemeyecekse de, söz konusu taassubun kaynağı da neticede Orta Asya Şaman gelenekleri değildir. Neticede bunun fikrî temelini gerçekte nereden neşet ettiğini çıkarımsamak da çok zor değildir.

"İrtica Haberi" adlı hikâyede de, yine doğrudan İslam'a olmamakla beraber, kimi sosyal-ideolojik tezahürlerine karşı bir 'mesafenin' korunduğuna tanık olunur. Anlatıcı-kahramanın sesinde "Evet, Allah'ın bütün peygamberlerine vatan olan, bütün dinlerine cidal sıtması yağdıran bu memleketin, Türkiye'nin Çingeneleri bile mutaassıptır. Yarın Cuma... Hepsi örslerinin üzerine birer mum yakmışlar, pederlerinin ruhunu şad ediyorlar."²¹ sözleri yer alırken, aynı hikâyede Şişman Galip, okkalı bir küfür savurduktan sonra, "Ah bu softalar... Asker kaçağı ...ler. Hepsini kesmeli" der.²² Tüm bu gösterimlerin, 'okuru İslam'dan soğutan bir deneyime' yol açtığını söylemek mümkün değilse de, her şeye rağmen bir ideoloji olarak 'İslamcılığa' yeterli güven telkin edemeyen alanları okur algısına yakınsadığına şüphe yoktur. Bu durum "Kurbaga Duası" adlı hikâyede de çok benzeri bir değerlendirmenin güdümünde tezahür eder. Anlatıda, sosyal yaşantıda hâlihazırda dinin alanına terk edilmiş bir olgu, akla dayalı bir müdahalenin neticesinde aydınlanır ve önceki 'gerçekliğini' yitirir. "Beynamaz" hikâyesinde de Hacı İmam, iyi niyetine rağmen, sosyal-pratiğe yönelik telkiniyle Ali'nin hayatına 'hayır' getirmez. "Keramet", "Tos", "Türbe", "Binecek Şey", "Hâtiften Bir Sada", "Mehmaemken" yazarın bu bağlamdaki diğer hikâyeleridir. Dolayısıyla, özü itibarıyla olmasa bile, sosyal karşılıkları itibarıyla İslam, kimi sorunlu alanları haizdir ve bunun da bir ideoloji olarak kabul noktasında ondan bir şeyleri eksilttiği yadsınamaz. Bu bağlamda kayda değer bir temsil de "Bir Çocuk Aleko" hikâyesinde yer alır. Hikâyede küçük Ali'nin tahayyülünde, imamların öğretisi ve pratiklerine ilişkin bir 'boşluğu doldurma', bir 'eksikliği giderme' arzusu vardır:

On dört yaşındaki cahil bir çocuk hayaliyle gözünün önüne köyünün camiini getiriyor; daima ahretten, sırat köprüsünden, cennetten, cehennemden bahseden

²¹ Ömer Seyfettin, "İrtica Haberi", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 196.

²² age., s. 196.

ihthiyar imamı, mihrabın yanındaki yeşil boyalı kürsüye çıkartıyor... ‘Büyük Türklük’ için, Türk düşmanlarının perişan edilmesi için tıpkı ihthiyar papaz gibi söyletiyor, ihthiyar papazın sözlerini Türkçe ona tekrarlatıyordu.²³

Bu söz alanında, yine bir bakıma İslamcılığın içinde ‘nakıs’ bir alanı telafi etme tahayyülünün izlerinden söz etmek olasıdır. Öyle ki, imamın görevi aslında tam da ahiretten, cennet ve cehennemden söz etmek olduğu hâlde, anlatının otoriteli öznesi Ali’nin tasavvurunda, salt bunlarla yetinilmemesi iması etkin kılındıktan sonra, bu bildirimlere ‘Türklük-Türkçülük’ için yapılması gerekenlerin eklenmesinin lüzumu da ihtar edilmektedir. Üstelik bu ‘ihtarın’ hayli güçlü bir nitelikte olduğunu da (öyle ki, hikâye kişisi bu millî bilince aralı sözleri tahayyülünde imama ‘tekrarlatmaktadır’) belirtmek gerekir. Bu noktada İslamcılığın bir ‘nakıslık’, Türkçülüğün ise bir ‘bütünleyicilik’ vasfıyla değerlendirildiğini görmek gerekir. Bu bağlamda ilginç bir hikâye de “Büyücü”dür. Hikâyede, hayatını insanlığa faydalı olabilmek düşüncesiyle bilime adanmış Doğan Bey’in hayatı nakledilirken, Türklerin yalnız savaşçı bir millet olmadığı, çok sayıda bilim adamı, sanatçı yetiştirdiği ve Türklerin İslamiyet’e katkıları vurgusunun öne çıktığı görülür.²⁴

Öte yandan, hikâyelerde kadın ve kadının terakkisi noktasında da İslam ideolojisi yeterli ölçüde makbuliyet kazanamaz. “Bahar ve Kelebeler”de Ömer Seyfettin, “Ne Doğu kültürü ne de Batı kültürü düşüncesi çerçevesinde Türk kadınının istediği özgürlük ortamına kavuşamadığını, evlerinin birer mezar olduğunu ve burada tıklılıp kaldıklarını belirtir.”²⁵

Pan-İslamist düşünce karşısında, bir sorgulayıcı damar da, hikâyelerde İran’la savaşan Türk hükümdarları temsilleri üzerinde gerçekleşir. “Pembe İncili Kaftan” adlı öyküde, İran şahının sarayına öldürüleceğini bile bile giden Musin Çelebi’nin Türk’e özgü cesareti övülürken, tez ‘İslam bütünlüğü’ ya da ‘İslam’ın birleştiriciliği’ ekseninde değil, ‘Türk ve İran millî varlıkları arasındaki karşıtlık’ üzerinden kurulur. “Teselli”de İran, Türklüğe sarsıntı da yaşatan, açık bir düşmandır. Zaten, “İhtiyarlıkta mı, Gençlikte mi?” hikâyesinde bu ayrışma, Türklerin galebesinin açık vurgusu ile, bir kez daha netleştirilir: “Bu suretle bütün Asya’nın tahtları gibi Acem

²³ Ömer Seyfettin, “Bir Çocuk Aleko”, s. 1385-1386.

²⁴ Erol Ogur, “Ömer Seyfettin’in Tarih Konulu Hikâyelerinde Değerler”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2011/1): 100, 105.

²⁵ Cem Sevinç, “Bahar ve Kelebekler’de Türk Kültürünün İzleri ve Renk Sembolizmi”, *Türk Dili Ömer Seyfettin Özel Sayısı*, (Aralık 2020): 121.

tahtı da büyük Türk soyuna geçmişti. Ve hâlâ, bütün Asya'nın tahtlarında olduğu gibi Acem tahtında da büyük Türk soyunun bir evladı oturur.”²⁶

Ömer Seyfettin hikâyelerinin coğrafyası, esasen bir bütünü ya da bütünlüğü işaretler biçimde İslam coğrafyası değil, tarihî Türk devletinin içinde yaşadığı, sonra yavaş yavaş kaybettiği en geniş mekândır. Hikâyelerdeki millî-epik alanlara bakıldığında, hep bir Orta Asya'dan devralınan bir 'akın ruhu' gözlenirken, din büyüklerinin, İslam komutanlarının adları ile belirlenmiş bir 'İslami Gazâ' ruhunun emaresine çok da tesadüf edilmez.

Bu noktada, şu hususa bir açıklık getirmek anlamlı olabilir. Hikâyelerdeki 'İslami motiflerin' varlığı, yukarıdaki örneklerin tamamında izlenen ve varlığı yadsınamaz Türkçü(lüğü önceleyen) yaklaşım bağlamında nerede konumlanmaktadır? Bu unsurlardan en dikkat çeken, hikâyelerde gözlenen 'şehadet' kavramıdır. Bu, 'İslamiyeti tüm cihana yaymak' adına yapılan savaşlardaki şehadet olgusu mudur? Yoksa hedefte yine 'millî bilinç' ekseninde teşekkül ettirilmeye çalışılan bir okur motivasyonu mu yer almaktadır? "Başını Vermeyen Şehit" hikâyesinde (ki hikâyenin Birinci Dünya Savaşı senelerinde yazıldığı gözden kaçırılmamalıdır) anlatının asıl vurgusu, baş kahraman Kuru Kadı'nın ilahi âleme şahitliği ve şehitliği bir müjde olarak ruhunda duyması noktasında düğümlenir. Bunun, eserin yazıldığı dönem dikkate alındığında, 'millî şuura vâkıf olmuş bireyleri savaş ve ölüm karşısında daha metanetli tutma' yönündeki bir hedeften uzak düşünülemediği ortadadır ve İslami bir algıdan beslense de, İslamcı bir dünya görüşünü söylemeleştirme ve yayma gibi çabadan daha ayrı bir noktada konumlandığını görmek gerekir. Keza, "Forsa"da şehadet yine millî şuurun bir parçasıdır. Kara Memiş, eğer şehadet vaki olursa, üzerine Türk bayrağının örtülmesini özellikle ister.²⁷ Bu noktada, şehitlik, maruz kalınan bir durum, Türk bayrağının örtülmesi ise bilhassa talep edilen bir arzudur.

Bunun dışında, hikâyelerde 'İslam'ı yaşantıları içinde konumlandıran' anlatı kişileri gözlenir. "Ferman" adlı hikâyede Sakallı Bey, seccadesinde oturup boynu bükük "Yasin" okur aynı hikâyede Yaşlı Padişah bayram namazını kılar; "Forsa" hikâyesinde Kara Memiş abdest alır; "Pembe İncili Kaftan"da Muhsin Çelebi "Allahtan başka kimseye kul olunmayacağına" inanır; "Teselli"de İskender Paşa ölümünü beklerken Azrail'i karşılamaya hazırlanır. Bu örneklerin 'İslami bir yaşama dair tablo' ortaya koyduğu açıktır. Bununla beraber dikkat edilmesi gereken, tümünün bireysel bir

²⁶ Ömer Seyfettin, "İhtiyarlıkta mı, Gençlikte mi?", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 268.

²⁷ Ömer Seyfettin, "Forsa", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 918.

yaşamın içinde konuşlanmış, 'ideoloji' açılımı, bu itibarla son derece daraltılmış pratikler oluşlarıdır. Bir başka ifadeyle gözlenen, İslam'ı en sahih hâli ile ve ihlasla (ve kitlesel bir etkileşim içinde değil, bir başlarına) yaşayan, 'İslam'ı yalnız Allah'la kendisi arasında bir manevi bağ' teşekkülü biçiminde değerlendiren anlatı kişileri ve tutumlarıdır. Bu itibarla tüm bu örneklerde İslam, anlatı kişilerinin manevi ve içsel alanında kalmak neticesinde esasen 'politik ve 'ideolojik' bir unsura dönüşemeyerek, son kertede 'siyasal bir İslamcılığa' temas edemez hâle gelir. (Aksine, yukarıda izah edildiği üzere, kurgusal özellikleri itibariyle, bu temastan bilhassa uzaklaştırılmışlardır.) Neticede, hikâyelerde İslam'ın manevi iklimine ferdi bir dünyanın içinden yakınlık varsa da, İslamcılık ideolojik düzlemde Türkçülükle bir hiyerarşi dâhilinde ötelenir. Aslında bunu bir yere kadar anlamak mümkündür. Söz konusu yıllarda İslamcılığın, Türkçülüğün karşısında alternatif bir başka ideoloji teşkil ediyor oluşu bir yana, dinler zaten ontolojik olarak etnisiteye karşı mesafeli olmak durumundadırlar. Bu onların varoluşsal eylemleri için zaruridir. Dolayısıyla, ne dinler etnisitelerin kendi hüviyetlerini güçlü bir biçimde muhafazalarını ister, ne de davranışsal olarak milletler dinin kendi kültürleri üzerinde bir üst yapı kurmasına sıcak bakmaya eğilimlidirler. Kaldı ki, söz konusu yıllardaki kısıktan kurtulabilmesi için Türk milletine, Turancılığı çıkış yolu olarak gösteren Ömer Seyfettin'in, farklı coğrafyalarda farklı inanışlarla yer alan Türk halklarının birlikteliği noktasında, İslamcılığı aynı oranda bir değerleme ile merkeze alması, 'yerli ve milliliğin' eş düzlemdeki bir mihenk taşı olarak kabul etmesi beklenemezdi.

5. Dili/Türkçeyi –En Öz Hâliyle- Sahiplenmek (Türkçe Konuşmak, Kişi ve Yer Adlarında Türkleşmek)

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde 'yerli ve milliliğin' çok önemsenen bir diğer kriteri de dil meselesidir. Kimi zaman aktarmacı kimi zaman göstermeci/sahnelemeci temsiller içinde, dil hususunun anlatıya bir biçimde ikame edilerek gündemde tutulduğu gözlenir. "Hürriyet Bayrakları" adlı hikâyede, Bulgar köylüsü 'dil bilincine' çoktan erişmiş durumdadır ve bu hususta hayli de tavizsizdir:

Şaşkın bir sesle tarladaki Bulgar'a:

–Kolay gelsin, gospodin (efendi)! dedi.

Bulgar hâlâ işini bırakmıyor, başını çevirip bize bakmıyordu. Yine yüzünü çevirmeden sert ve bir küfür kadar çirkin bir şive ile:

– Neznam (bilmiyorum) Türkçe bre... diye haykırdı.²⁸

²⁸ Ömer Seyfettin, "Hürriyet Bayrakları," *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 256.

Türkçeyi gerçekten bilip bilmediği, yoksa bildiği hâlde konuşmak mı istemediğinin kuşkulu bir zeminde tutulduğu bu temsilde, dil üzerinde bir sahipleniş ve ona tutunma, onu kalkan edinme duygusu gayet barizdir. Nitekim eğer sadece Türkçeyi bilmeme durumu söz konusu olsaydı, kabul edilmeli ki, Bulgar köylüsünün bu kadar sert/katı bir tavırla bunu ortaya koymaması, doğal bir tonla 'anlamadığını' ifade etmesi beklenirdi. Oysaki bu tavır, bir direktmeyi (anladığı hâlde anlamak istememe hâlini) ibraz eder niteliktedir. İlgili söylem 'yerlilik ve millîlik' ekseninde bir kez daha 'düşmanın' gerekli donanımı edindiği, Türklerinse bir hususta geri kaldığı üzerinden kurulur. "Hürriyet Gecesi"nde bu bağlamda daha doğrudan ve didaktik bir söylem alanı yer alır. Anlatıda otoriteli bir ses üzerinde etkin kılınmış "Milletini uyandır. Senin milletin daha kendi ismini bilmiyor, kendi lisanını bilmiyor."²⁹ ihtarı ile karşılaşılır.

Öte yandan, "Primo Türk Çocuğu"nda, 'yerli ve millîliğin' değerini ayırımsayan, bu bağlamda bir tür 'uyanış deneyimi' yaşayan Primo'nun ilk ele aldığı meselelerden biri, İtalyanca olan adını Türkçeye çevirmek olacaktır. Üstelik bu tecrübesini öz-Türkçe bir ad üzerinden gerçekleştirecek bir dizi fikir teatisinin sonunda 'Oğuz' adında karar kılacaktır:

(...) Bir gün babası 'Primo sana bir Türk ismi koyalım!' demişti. Hemen sevinerek razı oldu.

-Koyalım, Enver mesela...

-Bu Türkçe değil.

-Öyleyse Niyazi...

-O da değil.

-Tuhaf, şaka ediyorsun baba. (...)

-Şaka etmiyorum yavrum, bu adlar Türkçe değil.

-Ya nece?

-Arapça.

-Türkçeler başka mıdır?

-Başkadır.

-Ne gibi?

-Mesela Oğuz, Turhan, Orhan, Cengiz, Turgut, Alp...³⁰

Bu temsilde dikkat edilirse, sahneleme/diyolog tekniğine başvurulmuş, bu da 'örnekleme'ye 'izin vermiş, bu sayede gerçekte 'Türkçe adla tam olarak neyin kastedildiğine' ilişkin bir 'söylemsel açıklama' imkânı yaratılmıştır. Yazarın, bu noktada anlatım özelliğini yine ilgili söylem önceliğine katkıda bulunabilecek biçimde düzenlediği açıktır.

²⁹ Murat Koç, "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki," *Bilig*, (Güz 2008), s. 128.

³⁰ Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu," s. 393.

Benzeri bir yaklaşımla, “Ashab-ı Kehfimiz”de Osmanlıcanın yapay ve zeminsizliğine dair bir vurgu yer alır. Osmanlı’da Türkler dışında diğer halkların kendi lisanlarını aynıyla korumaları Osmanlı dili adına bu ‘esassızlığın’, bu ‘zemin teşkil edemeyişin’ açık bir göstergesidir. Keza “Gayet Büyük Bir Adam” hikâyesinde yine Türkçenin değil Osmanlıcanın ancak bilim dili olabileceği tezine itiraz geliştirilirken, “Türkçe Reçete”de Fransızcanın bu coğrafyadaki benzeri ‘iktidarına’ bir tepki ortaya konur. Bu noktada şu soruyu sormak anlamlı olacaktır: Ömer Seyfettin’de dil meselesi niçin bu denli önemsenmiştir?

Bunun yanıtını da büyük ölçüde ‘imparatorluk dinamiğinde’ aramak yerinde olacaktır. Milletleri ayırmsayacak, en belirleyici unsur, dildir. Çünkü imparatorluk yaşantısının doğası gereği, yaşam biçimleri ve kültürler arası geçişkenlikler söz konusudur. Her ne kadar Osmanlı klasik döneminde milletlerin ‘iç içe’ değil, ‘yan yana’ yaşamaları durumu daha bir gerçeklik teşkil ediyorsa da, kültürel/yaşamsal geçişkenlik yok değildi ve 19. yy.’da da iyice artmış durumdaydı. Bir Rum, Ermeni ya da Arap, yaşam biçimiyle, düşünce yapısıyla, sosyal beğenileriyle, hatta kıyafeti ile bir Türk’e pek çok açıdan ‘benzer’di. Dil ise, belki de bu durumda milletleri tefrik edebilecek az sayıdaki araçtan birine karşılık geliyordu. Zira yazara göre “her millet kendi lisanında yaşa[maktaydı].”³¹ Ömer Seyfettin’de dil, öz-Türkçe düşüncesi çerçevesinde, bu nedenlerle hayati bir noktada değerlendirilmiştir.

6. Kültürü, Kimliği Tesis Edici/Dönüştürücü Bir Vasıfta Ele Almak ve Yaygınlaştırmak

Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde ‘yerli ve millîliğin’ bir diğer ölçütü, kültürünü sahiplenme biçimindedir. Kültürün, Ömer Seyfettin’de her şeyden önce kimliği ele veren, hatta doğrudan var eden, ontolojik bir olgu olarak karşılık bulduğunu ileri sürmek mümkündür. “Primo Türk Çocuğu” adlı hikâyede, Bursa’daki ve Selanik’teki iki evin içsel varlığına yönelik iki ayrı tablo, kültürel varlığın sadece bir nesne ya da eşya olmanın çok ötesine geçen, bireyin kimliğini inşa eden vasfını ibraz eder niteliktedir. Öyle ki, “Bursa’daki evde beyaz örtülü divanlar, halılar, alaturka saat, selamlık, duvarda asılı olan kılıçlar, kamalar dikkatimizi çekerken; Kenan Bey’in evinde, duvarda eski Roma ve Yunan manzaraları, Mösyö Vitalis ve Madam Vitalis’in resimleri, masanın üzerinde *Progres* ve *Jurnal de Selanik* gazetelerinin nüshaları karşımıza çıkar.”³² Nitekim bu evlerdeki anlatı

³¹ Ömer Seyfettin, *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri, Dil Üzerine Yazılar*, haz. Muzaffer Uyguner, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989, s. 37.

³² Ebru Burcu, “Ömer Seyfettin’den Millî Benliğe Dönüş Çağırısı: Primo Türk Çocuğu”, *Bilgi* (Yaz 2004), s. 145.

kişileri de, tüm bu kültürel evrenle gayet uyumlu, adeta bu evren tarafından dokunmuş kimlikleri üzerlerine giyinmiş hâldedirler.

Öte yandan "Bahar ve Kelebekler"de, ninenin aktarımında, yine kültüre özgü değer ve anlamların örneklemeleri dikkati çeker. Bunlar, aynı zamanda, kimliğe içkin, yalnız o kimliğe mensup fertlerce tefrik edilebilecek, duyumsanabilecek mahiyetteki tezahürlerdir:

Çünkü kelebeklerin birer manaları vardı. Ah, siz bunları bilmez, bunlara itikat etmezsiniz. Beyaz kelebek saadete, talihe... Pembe kelebek: sıhhat ve afiyete... Sarı kelebek kedere, hastalığa... Siyah kelebek felakete, matem ve ölüme delalet ederdi. Beyaz kelebek görünce talihimizin o sene açık olduğuna, mesut olacağımıza kail olurduk ve bahar çiçekleri altında beyaz kelebeğin şerefine semaîler okurduk...³³

Bu kültürel 'kodların' nereden/hangi hüviyetten neşet ettiği ve eş zamanlı olarak yine hangi kimliğe eklemendiği, bu noktada önemlidir. Bu konuda, esaslı bir inceleme yapılmıştır:

Nine; beyaz kelebeğin 'saadet ve talihe', siyah kelebeğin ise 'felakete, matem ve ölüme' işaret ettiğini söyler. Türk kültüründe ak/beyaz; olumluluğu, iyi niyeti, yüceliği ve berraklığı temsil eder. Türklerde 'aklık', temizliktir, arılıktır. Ululuktur. Yaşlılık, tecrübe ile dolu oluş ve bir kocalıktır, büyüklüktür. Siyah ise matemî, kötülüğü, uğursuzluğu ve olumsuzluğu temsil etmektedir. Türk renk kültürü anlam dünyasında beyaz ve siyah, birbirlerine zıt kavramları temsil etmektedir. Türk mitolojisinde iyi ruh Tanrı Ülgen'in şamanlara, kamlara ilham perisi olan kızları 'Ak kızlar'; kötü ruh Erlik'in kızları ise 'Kara-Kızlar' olarak adlandırılmıştır. Bu adlandırma da Türklerde rengin sembolizmini gösterir.³⁴

Bununla beraber, meselenin ilginç tarafı, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde kültürü 'sahiplenme' kadar, 'örgünleştirmenin' ve 'yaygınlaştırmanın' önemli bir çizgide yer alışıdır. Bu, belki söz konusu dönem itibariyle 'kültürü muhafaza' noktasında elzem görülmüştür; ama yine de bir biçimde kültürel emperyalizme kapı aralayacak türden bir formülü içinde barındırdığını belirtmek gerekir. "Primo Türk Çocuğu" adlı hikâyede, bu husus, oldukça net bir biçimde izlenir:

(...) Bizim hükümetimizi tesis eden Ertuğrul ve Osman Oğulları Turan'dan, Horasan'dan, Altundağı'ndan kalkarak Anadolu'ya gitmişler, Anadolu'da ne kadar Türk varsa, Selçukî ve başkaları... hepsini kılıç kuvvetiyle birleştirmişler. Sonra Avrupa'ya geçmişler. Orada Rum, Arnavut, Bulgar, Sırp gibi milletleri esir etmişler, memleketlerini almışlar. (...) Fakat aldıkları yerlerin ahalisini *Türkleştirmediklerinden* bu büyüklük onların zayıf düşmelerine neden olmuş.³⁵

³³ Ömer Seyfettin, "Bahar ve Kelebekler", *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 174-175.

³⁴ Sevinç, agm., s. 126.

³⁵ Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu", s. 395 (İtalik vurgu bana ait, TK).

Söz konusu durumun “Beyaz Lale” hikâyesinde Radko’nun söyleminde de hemen hemen aynı ideolojik duruş noktasındadır:

Eğer Türkler buralarını aldıkları vakit ihtiyaçlarının laflarını dinleyip hepimizi kesselerdi bugün bir Bulgaristan olacak mıydı? Biz böyle onları önümüze katıp kovalayabilecek miydik? Yanıldılar. Fırsat ellerindeyken kadınlarımızı, çocuklarımızı kesmediler. Kesilmeyen Bulgarlar çiftleşe çiftleşe çoğaldılar, kuvvetlendiler. Merhametli, yani zayıf hâkimlerinin altından kalktılar. İşte şimdi de tepesine bindiler.³⁶

Bu noktada artık kültürü yaygınlaştırmanın ve kültürel ilhakin da ötesine geçen, çok daha kapsamlı bir ‘asimilasyonun’ dile getirilmesi söz konusudur ve milliyetçiliğin o dönemdeki kriterlerinden birini karşılaması itibariyle kayda değerdir. Bu hiç kuşkusuz, sonradan ulus devlet yapılarında güçlü bir biçimde değersenecek olan ‘tek kimliklilik ve tek kültürlülük’ kavramlarının, içine militer ve yayılmacı unsurları da alan ilk yapılanmalarından biridir.

7. Melezliği, Millî Şuurun Tekamülü Noktasında Bir Sorun Olarak Değerlendirmek

Ömer Seyfettin hikâyelerinde yerli ve millî olmanın ‘tekamülü’ karşısında önemli bir sorun olarak ‘melezlik’ görülür. Bu açıdan, ‘melezlik reddi ya da karşıtlığının’ da Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde ‘yerlilik ve millîlik’ ölçütlemesinde kayda değer bir nokta teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Bunun da, kuşkusuz, ‘imparatorluk ruhu’ ile doğrudan bir bağlantısı mevzubahistir. Melezlik, bir zenginleşme olarak değerlendirildiği bir sosyal yapıda (imparatorluk algısı buna kapı aralar durumdadır) hızla örgünlük kazanırken, kuşkusuz, sonraki süreçlerde çok daha elzem bir hale gelecek olan millet inşasını güçleştiren bir handikap da oluşturacaktır. O nedenle, bu ‘gelenekten’ süratle uzaklaşmalıdır. “Primo Türk Çocuğu” adlı hikâyede, Primo, annesi üzerinden neşet eden İtalyan tarafını şiddetle reddeder:

“Ben Türko çocuk... Ben yok İtalyano. Ben burda. Ben çocuk Türko” diye haykırdı. (...) Primo sonra sert bir hareketle kenardaki hasır sandalyeyi kapı. Kanepeye fırladı. İnce kollarının asla tahmin olunamayan asabi kuvvetiyle bu sandalyeyi kaldırdı ve şiddetle Viktor Emmanuel’in resmine vurdu.³⁷

İnci Enginün’e göre hikâyede İtalyan olanın ‘baba’ değil de ‘anne’ olması tesadüfi değildir; zira özellikle annenin yabancı olması, çocukların millî bilinçten daha yoksun olmalarına yol açmaktadır.³⁸ Enginün’ün saptaması

³⁶ Ömer Seyfettin, “Beyaz Lale”, s. 431-432.

³⁷ Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, s. 390.

³⁸ İnci Enginün, “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Yabancılar”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984, s. 61.

dikkate değer bir gerçekliği yansıtmakla beraber, Ömer Seyfettin'e göre 'sorun' yine de bir tek anne üzerinde teşekkül etmez. "Piç"adlı hikâyede Nihat, gayrimeşru çocuğu olduğu ve kendisine de hiç babalık yapmamış bulunduğu hâlde, annesinin kaçamak aşkı Dubois'in 'babalığını' kabul etmekte hiçbir tereddüt yaşamaz ve üstelik gerçekte melez olduğu hâlde kendisini doğrudan Fransız olarak tanımlar ve bu kimliğine tutkuyla bağlanır. Annesinin ölüm döşeginde iken verdiği bu bilginin ardı sıra giderek, babasını Fransa'da bulur. Bu, onda din ve isim değişikliğine kadar uzanacak bir dönüşüme ve millî kimlik terkine kapı aralayacaktır:

Bu bunamış, ak saçlı ve aksakallı bir ihtiyardı. Beni iyi buldu. Sevdi. Meğerse o da hiç evlenmemiş. Bana ismini vermeyi teklif etti. Memnuniyetle kabul ettim. Hâsılı uzatmayayım, dinimi de değiştirdim. İsmim bugün Pierre Dubois...³⁹

Oysa, tüm bunları dinleyen anlatıcı-kahramanın kendisine karşı tavrı, son derece öfkeyle doludur:

– Anladım, lakin zaten Türk değilmişsiniz ki... Piçmişsiniz!.. diyerek ayağa kalktım.

(...)

İstanbul'da Türklüğünü inkâr eden, Türklükten nefret eden, Türklüğü hakir görüp bütün varlıklarıyla Avrupalılaşmaya çalışan uzun tırnaklı, son moda giysili, tek gözlüklü züppeleri hatırlıyor, içinden: "Acaba bunların da hepsi piç mi? Hepsinin anneleri Beyoğlu'nda mı gebe kaldı?" diyor; korkunç kâbuslar arasında yırtılmış al ve harap hilaller içinde yükselen tunç ve ateş renginde büyük; siyah ve kanlı haçlar görüyordum.⁴⁰

Burada anne Türk bile olsa (ki bu hikâyede annenin Çerkez olduğu dile getirilir, ancak söz konusu yıllar itibariyle Çerkezlik Türklüğün bir 'ötekisi' olmadığından, 'bizden biri' değerlendirmesi içindedir) Batı'nın ve Batılı olmanın rağbette olduğu o yıllarda, melezlerin ibreyi Türk olmayan kimliklerinden yana çevirmeleri kuvvetli bir ihtimal dâhilindedir. Bu, Türk kimliğinin bizzat mensubu olan fertlerin kendilerince asimilasyonuna açıldığından, melezlik de büyük bir 'risk alanı' teşkil eder hâle gelmektedir. Ömer Seyfettin'deki bu 'melezlik tepkisi ya da karşıtlığını' hazırlayan, büyük ölçüde bu bağlamdaki endişeleri olmalıdır. Nitekim Nihat'ta da bu fazlasıyla tahmin edildiği yöne doğru evrilmiş durumdadır:

Hatırlayınız. Siz, Türkler, bana 'Frenk Nihat' derdiniz ve hakkınız da vardı. Ben son moda elbise giyer, tırnaklarımı uzatır, dinsizliğimi meydana vurur, Türklüğe dair ne varsa tahkir eder, Türkçe konuşmayacak kadar nefretimde taassup gösterirdim.

Hep Fransızca konuşur, tatil zamanlarımı Beyoğlu'nda geçirirdim. Türk ve Türklüğe benzer her şeyden tiksindir, iğrenirdim. Okuldan ziyade evde azap

³⁹ Ömer Seyfettin, "Piç", s. 246.

⁴⁰ age., s. 247.

çekerdim. Babam, iri vücudu, geniş omuzları, kuvvetli kolları, ablak çehresi, kalın dudaklarıyla tıpkı budala bir Türk pehlivanını andırırdı. Bütün hareketleri adi, kaba ve bayağı idi.⁴¹

“Fon Sadriştayn’ın Oğlu” adlı hikâyede de, Madam Sadriştayn otuz yıldır bir Türkle evli olduğu hâlde, Türk kültürüne dair hiçbir şey bilmez. Bu, kendisini bu kültüre kapaması ile açıklanabilecek bir durumdur. Yazara göre böyle bir direnç alanına doğacak çocukları, hangi sorunlu ve millî açıdan ‘riskli’ bir durumun beklediği açıktır. Nitekim, hikâyede Fon Sadriştayn’ın “yirmi beş sene içinde bin türlü sıkıntı ile istikballeri için biriktirdikleri serveti bankadaki kasadan Arsen Lüpenvârî bir entrika ile aşırıp Amerika’ya kaçan oğlu, ne Türk ne de Alman olabildiği gibi aidiyet bilincinden uzak ve köksüzlüğe meyyal bir yaşam algısını benimsemiştir.”⁴²

8. Solidarizme, Millet İçin Bir Şeyler Yapmaya Yakın Durmak; Bununla Beraber Dernek, Cemiyet ve Cemaat Olgularına Mesafe Koymak

Ömer Seyfettin hikâyelerinde ‘yerli ve millî’ olmanın dikkate değer kriterlerinden biri de, ‘millet/ulus için bir şeyler yapmaya, bir anlamda solidarizme yakın durma; bununla beraber dernek, cemiyet ve cemaat gibi oluşumlara tekinsizlikle yaklaşma’ biçiminde gözlenir. Ayşe Demir, Norbert Elias’ın kuramından hareketle, Ömer Seyfettin’de ‘ulus’ ile ‘birey’ arasındaki ilişkinin ‘sevgi’ üzerinden kurulmuş olduğuna işaret eder.⁴³ İnsan, nasıl sevdiği için bir şeyleri hazla yaparsa, fert de mensubu bulunduğu ülke ya da millet/ulus için aynı türden ‘şevkli bir eylemsellik’ içinde olmalıdır. “Kaç Yerinden?” adlı hikâyede tıbbiyelinin söylemi, tam da bu bağlamda, ilgili tespiti onayan bir söylem alanı inşa eder:

Dur; mesela en rebabî olan bir fazilet... aşk, değil mi? Mazide bir ferde, bir aileye, nihayet bir kabileye karşı duyulurdu. Şimdi bu aşk o kadar büyümüş, o kadar büyümüştür ki içinde fert, aile, akraba, ummana düşen yağmur damlaları gibi, kayboluvermiştir. Bugünkü millet, vatan, insaniyet muhabbetini düşün. Bugün mefkûre uğrunda ne feda olunmaz? Sevgili mi? Aile mi? Ocak mı? Hayat mı? Ne? Ne? Mazideki fert, asırların içinde, hisçe büyümüş, civanlıktan, uzviyetten çok uzaklaşmış, değişmiş... Şimdi onun ruhu, onun vicdanı büyük bir kâinatı istiap eden başlı başına bir dünya...⁴⁴

⁴¹ age., s. 242.

⁴² Beyhan Kanter, “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinin Kurucu Unsurlar: Tarih ve Dil”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (Temmuz-Aralık 2013), s. 104.

⁴³ Ayşe Demir, “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Millî Kimlik İnşa Unsuru Olarak Mekân”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiri*, ICANAS 38, Ankara: 10-15 Eylül 2007, s. 198.

⁴⁴ Ömer Seyfettin, “Kaç Yerinden?”, *Bütün Hikâyeleri*, haz. Nazım H. Polat, İstanbul: YKY., 2009, s. 515-516.

Bu, sonraki yıllarda çok daha etkinlik kazanacak, 'fert yok, onun yerine ülke, vatan ve ülküler var' söylemini önceleyen bir ideolojik duruş tesis etmektedir. Nitekim aynı hikâyede cepheden cepheye koşarken defalarca yaralanan, en son da bacağını kaybeden bir zabıt, tayyare sınıfına ayrılışının zevki içindedir. Bacaksız da olsa ülkesi ve ülke insanları için hâlâ bir şeyler yapabilecektir.

Bununla beraber, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde cemiyetçilik ya da cemaatçilik, pratikte böyle bir olasılık söz konusu olduğu hâlde, 'millet/ulus için bir şeyler yapabilmenin olanağı' olarak görülmez. Aksine, türlü dernekler, cemiyetler ve cemaatler, daha çok millî bütünlüğün içinde açılmış gedikler gibidirler. "Primo Türk Çocuğu" adlı hikâyede Kenan, Mason Locası'na üye olduğu günleri şu düşüncelerle hayatından dışlar:

(...) Selanik'teki Mason Locası'na mensuptu. Bunu hatırlamak bütün mevcudiyetini sarstı. Sonra yine düşünmeye başladı. Ölüyorum zannetti. Yalnız kalbinin yeniden sıcak bir zehirle dolduğunu, göğsünün parçalanacak gibi acıdığını duyuyordu.⁴⁵

"Ashab-ı Kehfimiz"de, Niyazi Bey ve arkadaşları 'Osmanlılık' düşüncesi etrafında Türklerden başka, Levanten, Rum, Ermeni, Arap, Bulgar, Yahudi milletlerinden insanların yer aldığı 'Osmanlı Kaynaşma Kulübü'nü kurarlar. Ancak kulübe Türklerin dışında devam eden olmadığı gibi, her hafta konuşulan ve dile getirilen meseleler, gerçekleşmesi mümkün olmayan hayalperest fikirlerdir.⁴⁶ Bu hikâyede bu tür yapılanmalarının daha çok gündemin asıl ehemmiyetini gölgeleyecek ve meselelerin çözümünü uzak zamanlara savuracak unsurlar olarak olumsuzlanır.

⁴⁵ Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu", s. 370.

⁴⁶ Koçak, age., s. 643.

Sonuç

Daha ayrıntılı ve uzun soluklu bir incelemede, yukarıdaki ölçütlemelere daha ikincil konumda yeni kıstasların eklenmesi ihtimal dâhilindedir. Bu kadarlık bir gözlem dahi, ilgili hususun Ömer Seyfettin'in hikâyelerine ne şekilde yansımış olduğuna dair bir tablo sunabilmektedir:

Ömer Seyfettin'in 'yerli ve millî' algısı, kati suretle dönemin sosyo-politik dinamiklerinden ayrı düşünülmesi olanaksızdır. Bu nedenle Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki 'yerlilik ve millîlik' değerlendirmesini alımlarken, anakronizme düşmek ve bugünün değerler dizgesi içinden meseleyi anlamaya çalışmak da, buna karşın ideolojik bir dar alanın içinden bakmak da, aynı derecede sorunlu yaklaşımlara el verir.

Ömer Seyfettin'in ilgili kavramı ölçütlemesinde, 'Türklük bilinci' ve dolayımı olarak 'Büyük Türk birliği' düşüncesi başat bir yer tutar. Bunun sebebi, dönemin ağır koşulları içinde birliğe, dayanışmaya, desteğe şiddetle ihtiyaç duyulması, bunu temin edebilecek potansiyeldeki tek dinamığın de Türk milletleri arasında teşekkül etmesi ihtimalidir. Yoksa, bunun uzun vadedeki imkânlarını ya da uluslararası ilişkiler ve çatışmalar noktasında pratiğe dökülüp dökülememe sorunsalını düşünme zamanı değildir. Yazar da hikâyelerinde meselenin bu tarafına girmez.

Benzer biçimde, bir ideolojik hareket olarak İslamcılığın da, dönem parametleri/dinamikleri içinde, söz konusu 'varolma' çabaları nezdinde, bir 'açılıma' aralanma imkânına nazaran 'kapanıma' aralanma olasılığı daha fazladır. Bu nedenle hikâyelerde İslam ve imanun ferdi ve manevi iklimi saklı kalmak kaydıyla, sosyal-siyasal karşılıklarına yönelik oluşturulan sorguya açık ve tekensiz alanlarla, 'ideolojik varlığı' sonuçsuz zeminlere sürüklenmeye çalışılır.

Öte yandan, emperyalizm karşıtlığının (hatta yer yer emperyalist düşmanlığının), yine zaman zaman bir kontra-emperyalizm izlenimi oluşturacak kadar sert söylemlere aralandığı gözlenir. Fakat dönemsellik ve gelişmeler düşünüldüğünde, emperyalizmin önünde dik durabilmenin bundan başka bir olanağı da yok gibidir. Kaldı ki, bu, söz konusu dönemde genel bir portre ile 'yılğın ve umudunu yitirmek üzere olan' okur kitlesine

bir öz-güven aşılamanın, içindeki direnci canlı tutabilmenin bir imkânına da aralanur.

Milletler buluşmasına, melezliğe, dernek, cemiyet ve cemaat fikirlerine karşıtlığın da, yine dönemsel değerler dizgesi içindeki karşılıkları ortadadır.

Dolayısıyla, hikâyelerde bugünün ölçütlemeleriyle okura yadırgatıcı gelebilecek, hatta okuru yargılayıcı olmaya sevk edebilecek kimi yaklaşımlar, esasında dönem değerleri içinde gayet anlamlı bir çizgide konumlanabilmektedir. Bu nedenle de Ömer Seyfettin hikâyelerindeki 'yerlilik ve millîlik' portresine bir bütün ve sağlıklı bir biçimde bakabilmek için, anakronizmden ve okur merkezli ideolojik (dar) kalıplardan uzak durmak, kaçınılmaz bir noktada yer alır.

Kaynakça

- Burcu, Ebru. "Ömer Seyfettin'den Millî Benliğe Dönüş Çağrısı: Primo Türk Çocuğu". *Bilig.* (Yaz 2004): 141-149.
- Demir, Ayşe. "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Millî Kimlik İnşa Unsuru Olarak Mekân". *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiri*, Ankara: ICANAS 38. (2007): 195-207.
- Enginün, İnci. "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Yabancılar". *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984: 51-78.
- Enginün, İnci. "Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri". *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1985: 37-49.
- Kanter, Beyhan. "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Kurucu Unsurlar: Tarih ve Dil". *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. (Temmuz-Aralık 2013): 99-113.
- Koç, Murat. "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki". *Bilig.* (Güz 2008): 121-146.
- Koçak, Ahmet. "Savaşın Gölgesinde Yazılan Hikâyeler: Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Savaşın Yansımaları". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*. (Bahar 2015): 637-656.
- Ogur, Erol. "Ömer Seyfettin'in Tarih Konulu Hikâyelerinde Değerler". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (2011/1): 91-109.
- Ömer Seyfettin. *Bütün Eserleri, Dil Üzerine Yazılar*. haz. Muzaffer Uyguner. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989.
- Ömer Seyfettin. *Bütün Hikâyeleri*. haz. Nazım Hikmet Polat. İstanbul: Yapı-Kredi Yayınları, 2009.
- Sevinç, Cem. "Bahar ve Kelebekler'de Türk Kültürünün İzleri ve Renk Sembolizmi". *Türk Dili Ömer Seyfettin Özel Sayısı*. (Aralık 2020): 120-129.